

УДК 373.2-051(430)"18"

**Литвин Лілія Володимирівна**

кандидат педагогічних наук, президент  
ЗНЗ Вальдорфської школи «Михаїл»,  
директор ГО «Вальдорфська дошкільна освіта»  
*lytvyn@ukr.net*

## **ПОГЛЯДИ Х. ШРАДЕР-БРЕЙМАН НА ОСВІТУ ВИХОВАТЕЛЬНОК ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У НІМЕЧЧИНІ (XIX СТ.)**

**Анотація.** У статті проаналізовано підходи до вирішення проблеми професійної підготовки виховательки дошкільного навчального закладу у Німеччині у XIX столітті. Розглянута концепція освіти Х. Шрадер-Брейман; визначено основні засади підготовки майбутніх виховательок дошкільних навчальних закладів до професійної діяльності; розкрито вимоги щодо професійної компетентності виховательок дошкільних навчальних закладів; охарактеризовано вплив професійної діяльності Х. Шрадер-Брейман на сферу виховання дітей дошкільного віку та на характер освіти виховательок у Німеччині.

**Ключові слова:** концепція освіти Х. Шрадер-Брейман; народний дитячий садок; професійна підготовка виховательки.

Дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільного закладу в Німеччині до 90-х років XX століття не приділялася достатня увага. Інтенсивно розглядалися історичні основи цієї галузі виховання. Перш за все до таких праць належить віднести праці Хайнзона (1971 р.), Хоффмана (1971 р.), Гроссмана (1974 р.) та Кесселя (1978 р.), Дершау (1976 р.). Публікації Цвергера (1980 р.) та Флеснера (1981 р.) стали наступним кроком в дослідженні історичних аспектів розвитку суспільного виховання дітей дошкільного віку та професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільного закладу у Німеччині.

У першій половині XIX століття на території Німеччини існувало близько ста навчальних закладів для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (Keine M., 1964, s. 167). Великий внесок у розповсюдження та подальший розвиток таких закладів здійснив пастор Теодор Фліднер (1800-1864), а також Фрідріх Вільгельм Фрьобель (1782-1852) – видатний представник німецької педагогіки першої половини XIX ст., який працював над планами для нової всеохоплюючої освітньої системи для людей різних вікових категорій. Племінниця Ф. Фрьобеля Х. Шрадер-Брейман, котра у 1848-1849 роках приймала участь в його коротких освітніх курсах

для вихователів дитячих садків, – «це одна з жінок, яка врятувала духовну спадщину Ф. Фрєобеля для нашої сучасності з того часу, де його не зрозуміли» [5].

Метою статті є розкриття особливостей розвитку освіти виховательок для дітей дошкільного віку у Німеччині (XIX ст.) та аналіз концепції освіти Х. Шрадер-Брейман.

Професійну діяльність Х. Шрадер-Брейман розпочала із відкриття приватного навчально-виховного закладу для дівчаток у м. Ватцтум, у будинку своїх батьків. Дівчата отримували освіту з предметів наукового, музичного та мовного спрямування. Крім того, вони приймали участь у веденні домашнього господарства, займались садівництвом. Даний тип закладу для освіти дівчат був поєднаний з дитячим садком, де вони мали змогу ознайомитись з особливостями виховання дітей у дусі ідей Ф. Фрєобеля [2, 39]. З 1856 року навчальний зміст був доповнений викладанням ще двох дисциплін «Практика дитячого садка» та «Вступ до теорії Фрєобеля» [1, 219]. У 1864 році навчально-виховний заклад у повному складі перебазувався до м. Вольфенбюттель, де були організовані три шкільні відділення: до першого відділення належали дівчата 12 – 14 років, до другого – дівчата 14 – 17 років, третє відділення складалося з класу для дорослих, котрі готувалися до професії виховательки дитячого садка або вчительки. Для практичного втілення надбаних знань при закладі знаходився дитячий садок та початковий клас.

У 70-х роках XIX століття Х. Шрадер-Брейман заснувала в Берліні дім Песталоцці-Фрєобеля, що повинен був втілити ідею нової освіти для жінок та матерів «у свідомо сімейній атмосфері». При цьому вона прагнула до того, щоб дівчата розвивали тут свої «природні, специфічно жіночі домогосподарські та материнські здібності» [5, 61-62], котрі потім повинні були стати основою їх справжньої жіночої професії у суспільстві.

Слід зазначити, що Х. Шрадер-Брейман намагалася «дати жінці освіту для її місії у ролі виховательки в сім'ї та в суспільному житті» та була однією з перших, хто зумів поєднати дитячий садок з сімейним вихованням та жіночим покликанням [3]. Х. Шрадер-Брейман намагалася ввести назву «народна вихователька» замість назви Ф. Фрєобеля «вихователька дитячого садка», тому що вона здавалася їй

занадто вузькою для позначення цієї професії «... я б хотіла відмовитися від назви «вихователька дитячого садку» (буквально – «дитяча садівниця» – примітка перекладача) – ці робітниці повинні мати освіту виховательок, котрі намагаються вивчати людську натуру» [5, 62].

Зауважимо, що Х. Шрадер-Брейман при застосуванні методики викладання занять Ф. Фрєбеля свідомо відмежувалася від так званих «фрєбеліанців» та їх практики у дитячому садку з однобокою розумовою націленістю. Вона намагалася поєднати ідеї Й. Г. Песталоцці щодо сімейного виховання з уявленнями Ф. Фрєбеля стосовно гри та виховання у дитячому садку та застосувати їх на практиці у суспільних умовах кінця ХІХ століття.

Х. Шрадер-Брейман вважала, що для дітей, батьки яких працюють, необхідно створювати заклади повного дня, що за своїм характером не повинні відповідати школі. Вона підкреслювала соціальні завдання дитячого садка у відношенні до дітей, котрі несуть на собі тягар індустріалізації суспільства з усіма її наслідками – зростанням міст, злиденним житлом, роботою матерів на фабриках: «Метою виховання за тогочасним бюргерським розумінням сімейного виховання у душі Песталоцці стало скоріше повернення до сільського, поєданого з природою життя, а не ствердження нових міських та індустріальних форм життя» [3].

Зазначимо, що Х. Шрадер-Брейман намагалася підготувати дітей з робочих сімей до їх майбутнього життя у багатьох напрямках, започаткувавши в дитячому садку домогосподарські заняття (наприклад, приготування їжі) та роботу в саду як виховний засіб. Для виховательок це означало, що вони повинні створювати для дітей можливість домашньої діяльності, займатись садівництвом та тваринництвом (догляд за рослинами та квітами, невеликими тваринами: рибками, птахами та мишками), а головне – підтримувати домашню атмосферу у дитячому садку.

Можемо спостерігати, що у домі Песталоцці-Фрєбеля у Берліні Х. Шрадер-Брейман, окрім гри, приділяла увагу також і підтримці та розвитку працьовитості у маленьких дітей, тому трудове виховання вона розглядала як важливий засіб для суспільного виховання дитини. М. Крекер зазначає, що завдяки свідомому використанню можливостей роботи для дітей у господарстві керівника закладу,

планомірному трудовому вихованню та інтеграції дитсадка у більший заклад вона організує виховання у наближенні до життя та передає дітям необхідний для їх життя досвід, знання, навички та манеру поведінки» [4, 189]. Народний дитячий садок, окрім постійних повторюваних занять, ставив в центр роботи з маленькими дітьми певні предмети або події. Робота з кожним окремим предметом та його відношеннями до інших речей звичайно тривала один місяць, у багатьох відношеннях така робота відповідала порі року, тому даний метод отримав назву «предмет місяця»: «... переживання господарської діяльності, догляду за садом або тваринами тривало приблизно один місяць у формі гри, майстрування, розповідей, декламування віршів, спостереження та отримання інформації» [2, 40]. Підбір виховного матеріалу до певної теми – предмету місяця та відповідна робота з ним представляють собою спробу планомірної організації виховної роботи, що відрізняється від звичного на той час випадкового застосування різноманітного тематичного матеріалу.

Слід зазначити, що погляди Х. Шрадер-Брейман щодо роботи у народному дитячому садку значно вплинули також і на її концепцію освіти виховательок. Вона представляла думку про те, що «у більшості дитячих садків виховательки мають в собі набагато більше від вчительки, аніж від матері» [1, 221]. Щодо організації освітніх курсів для виховательок вона ще більше відрізняла свої погляди від практики ортодоксальних фрьобеліанців. Так, вона виступала проти існуючої освіти виховательок, в якій на першому плані знаходилися засвоєння абстрактних знань та вивчення системи Ф. Фрьобеля.

У якості підготовки до професійної діяльності Х. Шрадер-Брейман вимагала від майбутніх виховательок ретельного вивчення розвитку дитини як у відношенні її фізичних, так і духовних особливостей, щоб «у правильний час та правильним чином надати дитині життєвого матеріалу, на прикладі якого вона зможе розвиватися шляхом власної діяльності» [5, 64]. Згідно Х. Шрадер-Брейман «ведуча вихователька повинна бути спритною та досвідченою у всіх господарських справах, у догляді за людиною та природою, дійсно служити справі піклування про інших та давати дитині змогу приймати участь у таких видах діяльності» [1]. Згідно такому

розумінню в курси освіти виховательок вона включила такі предмети, як рукоділля, садівництво, домоводство та кулінарія (приготування їжі для дітей). Навчальний план 1894 року для виховательок у домі Песталоцці-Фрєобеля містив такі предмети та теми:

- Вчення про дитячий садок.
- Життя Песталоцці та Фрєобеля.
- Види діяльності Фрєобеля.
- Вчення про здоров'я.
- Природознавство.
- Малювання.
- Рукоділля.
- Співи.
- Спорт, ігри з м'ячем та рухомі ігри.
- Купання дитини.
- Садівництво влітку.
- Господарська робота, приготування страв для дітей, прасування.
- Освіта на практиці в дитячому садку.

Зазначимо, що для тих учасниць курсів, котрі отримували освіту для роботи з чотирьох-п'яти річними дітьми, додатково викладали також «розповідання історій та вивчення пісень». Освіта для виховательок п'яти-шестирічних дітей доповнювалася також такими предметами: виховання, історія педагогіки, геометрія, читання робіт Песталоцці та Фрєобеля на вибір, викладання та практика початкових класів, продовження занять Фрєобеля [5].

Можемо зробити висновок, що внутрішній зміст та подальший розвиток дитячого садка та освіти виховательок отримує завдяки Х. Шрадер-Брейман нові, перспективні напрямки. Як головні ознаки належить підкреслити те, що вона:

- намагалася створити освіту, наближену до життя та практики, що особливо виражалася у застосуванні різних видів господарської діяльності для освіти виховательок. До найменших деталей були розроблені можливості введення різних

видів діяльності, їх послідовність та зміна, підпорядкованість цілому та методика навчання. Ця тематика складала важливу частину освіти вихователів у домі Песталоцці-Фрьобеля;

- прагнула до образу виховательки, орієнтованого на материнські риси, що повинен був створювати сімейну атмосферу у народному дитячому садку. Саме в цьому питанні Х. Шрадер-Брейман висувала високі запити до виховательок та освітніх семінарів: *«Але яким чином можуть допомогти всі знання та вміння виховательки, якщо її серце не проникнене любов'ю та захопленням від її професії, до всього прекрасного у житті людини, в природі та мистецтві. Плекання цієї глибокої внутрішньої любові у серцях майбутніх виховательок є таким же завданням семінарів, як і набування знань та їх практичне втілення в заняттях з дітьми»* [5, 66].

Проблему освіти вихователів Х. Шрадер-Брейман бачила у недостатній базовій освіті учениць, причиною цього були значні прогалини у знаннях у молодшому віці, «як у теоретичному, так і в практичному відношенні», та занадто коротка тривалість освіти: «В нас вони залишаються недостатньо довго для того, щоб дійсно проникнути духом виховання, який ми намагаємося передати їм, та зробити його своїм власним». Х. Шрадер-Брейман виходила з того, що необхідно подолати ізольований дитячий садок, тому вона створила прототип дому народного виховання, в якому поруч з дитячим садком існували інші заклади – ясла, група подовженого дня, початкові шкільні класи та семінар для виховательок дитячого садка.

Сфера виховання, її всеосяжність та різноманітність вимагають від вихователя багатосторонніх здібностей та знань, тому Х. Шрадер-Брейман пропонувала багатогранну освіту для виховательок: «Догляд дітей до сьомого року та заняття з ними, виховання дівчаток віком до чотирнадцяти років» [3]. Відповідно до цього вона вважала дім Песталоцці-Фрьобеля згідно його концепції здатним надавати освіту жінкам, котрі потім могли б працювати у яслах, дитячих садках, групах для хлопчиків та дівчаток, створюючи таким чином новий клас народних вихователів. Коли в цьому освітньому закладі з'явився новий однорічний курс для підвищення

кваліфікації вже освічених виховательок, маючих певний досвід, це стало базисом для професії керівника молодіжної групи, здатного до вирішення складних завдань на практиці та до викладання на курсах. На основі цього курсу для підвищення кваліфікації поступово виник освітній курс для керівників молодіжних груп.

Отже, діяльність Х. Шрадер-Брейман стала в багатьох відношеннях прикладом для подальшого розвитку як виховної роботи в дитячому садку та групах подовженого дня, так і для організації освіти виховательок; загалом її діяльність можна розглядати як значний прогрес у сфері виховання дітей дошкільного віку та в сфері освіти виховательок.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Barow-Bernstorff, E. / Güntler, K.-H. / Kreckler, M. / Schuffenhauer, H.: Beiträge zur Geschichte der Vorschulerziehung, 4. Aufl., Berlin 1974, S. 219-222.
2. Hoffmann, E.: Vorschulerziehung in Deutschland. Historische Entwicklung im Atrib, Witten, 1971, S. 39-45.
3. Keine, M.: Das Kind im Kindergarten, Freiburg, 1964, S. 167.
4. Kreckler, M.: Quellen zur Geschichte der Vorschulerziehung, Berlin (DDR), 1979, S. 189
5. Metzinger, A.: Zur Geschichte der Erzieherausbildung: Quellen-Konzeptionen-Impulse-Innovationen / Adalbert Metzinger. – Frankfurt am Main; Berlin; New York; Paris; Wien: Lang, 1993, S. 61-85.

*Рецензент*

*Сисоєва С.О. – д. пед. н., проф., член-кор. НАПН України*

*Стаття надійшла до редакції 15.05.2014*

## **ВЗГЛЯДЫ Х. ШРАДЕР-БРЕЙМАН НА ОБРАЗОВАНИЕ ВОСПИТАТЕЛЬНИЦ ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ГЕРМАНИИ (XIX СТ.)**

**Литвин Лилия Владимировна**

кандидат педагогических наук, президент

ОУЗ Вальдорфской школы «Михаил»,

директор ОО «Вальдорфская дошкольное образование»

*lytvyn@ukr.net*

**Аннотация.** В статье проанализированы подходы к решению проблемы профессиональной подготовки воспитательницы детского сада в Германии в XIX столетии. Рассмотрена концепция образования Х. Шрадер-Брейман; определены основные принципы подготовки будущих воспитательниц дошкольных учебных заведений к профессиональной деятельности; раскрыты требования относительно

профессиональной компетентности воспитательниц дошкольных учебных заведений; охарактеризованы влияние профессиональной деятельности Х. Шрадер-Брейман на сферу воспитания детей дошкольного возраста и на характер образования воспитательниц в Германии.

**Ключевые слова:** концепция образования Х. Шрадер-Брейман; народный детский сад; профессиональная подготовка воспитательницы.

## **H. SCHRADER-BREYMAN'S VIEWS ON EDUCATION OF KINDERGARTEN TEACHERS FOR PRESCHOOL CHILDREN IN GERMANY (XIX CENTURY)**

**Liliia V. Lytvyn**

PhD in pedagogics,

president CEI Waldorf School «Michael»,

director of the NGO «Waldorf preschool education»

*lytvyn@ukr.net*

**Abstract.** In the article analyzes approaches to solving the problem of professional training kindergarten teachers in Germany in the nineteenth century. Examined the concept of education of H. Schrader-Breyman; defined the basic principles of training future kindergarten teachers preschools to the profession; disclosed the requirements for professional competence of kindergarten teachers of preschool education; carried characterization of the professional activities of H. Schrader-Breyman to the field of education of preschool children and kindergarten teachers in character education in Germany.

**Keywords:** H. Schrader-Breyman's concept of education; folk kindergarten; professional training kindergarten teachers.